

УДК 657(075.8)

Г. Є. Павлова,

д. е. н., професор, декан факультету обліку і фінансів,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1400-7348>

М. В. Кравченко,

д. е. н., професор, професор кафедри обліку, оподаткування
та управління фінансово-економічною безпекою,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6942-0914>

О. П. Атамас,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування
та управління фінансово-економічною безпекою,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7511-8586>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.4.4

МЕТОДИ ТА ЛОГІКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

H. Pavlova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Accounting
and Finance, Dnipro State Agrarian University of Economics, Dnipro, Ukraine

M. Kravchenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Accounting, Taxation
and Financial and Economic Security Management, Dnipro State Agrarian University of Economics, Dnipro, Ukraine

O. Atamas,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting, Taxation
and Financial and Economic Security Management, Dnipro State Agrarian University of Economics, Dnipro, Ukraine

METHODS AND LOGIC OF SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF ACCOUNTING

Бухгалтерський облік є невід'ємною частиною системи управління, яку можна сприймати як стійку та функціонуючу, а водночас таку, що постійно змінюється та розвивається. Методологія бухгалтерського обліку є частиною методології економічної науки. Її не можна розглядати у відриві, адже вивчення змін в обліковій методології потребує постійного та всебічного аналізу.

Слід зазначити, що постає питання дослідження сутності методів та логіки наукових досліджень у сфері бухгалтерського обліку, вивчення сукупності прийомів і засобів теоретичного пізнання господарських явищ і процесів, а також виявлення їхніх властивостей, які складають предмет бухгалтерського обліку.

Визначено, що нормативна логіка, спираючись не лише на суто логічні, а й на інші методичні та евристичні методи дослідження, викликає дискусії серед фахівців щодо доцільності використання терміна "логіка відкриття". Нормативна логіка охоплює методи, правила, прийоми й принципи, що визначають процес отримання нового знання. Її сфера охоплює весь пізнавальний процес, надаючи йому спрямованість і організованість через використання різноманітних методів і принципів. У цьому контексті особливе значення набуває логіка наукового пошуку, що була згадана на початку аналізу.

Accounting is an integral part of the management system, which can be perceived as stable and functioning, and at the same time as constantly changing and developing. Thus, in the theoretical context, the laws of the system's functioning are also the laws of its development. The methodological feature of the systemic approach is its focus on identifying the integrity of the object and the principles that ensure it, as well as on analyzing different types of relationships within a complex object and generalizing them in a single theoretical model.

The purpose of the article is to study the essence of methods and logic of scientific research in the field of accounting, to study the set of methods and means of theoretical cognition of economic phenomena and processes, and also to identify their properties which constitute the subject matter of accounting.

The methodology allows for a deeper understanding of the subject of accounting due to its twofold nature: on the one hand, it focuses on the study of the subject of accounting, and on the other hand, it uses general scientific approaches to analyze its historical development and logic of construction. It is concretized in the form of methods (the procedure for applying methods) and techniques.

It should be noted that normative logic, relying not only on purely logical but also on other methodological and heuristic research methods, causes discussions among experts about the appropriateness of using the term "logic of discovery." Some Western researchers, analyzing the process of emergence of new ideas in science, adhere to the concept expressed by the formula "discovery methodology without discovery logic". At the same time, most supporters of the methodological approach deny the possibility of creating a single methodology that would provide a universal approach to the search for new knowledge.

Thus, normative logic encompasses the methods, rules, techniques, and principles that determine the process of acquiring new knowledge. Its scope covers the entire cognitive process, giving it direction and organization through the use of various methods and principles. In this context, the logic of scientific research, which was mentioned at the beginning of the analysis, is of particular importance.

Ключові слова: методи бухгалтерського обліку, логіка наукових досліджень, сфера бухгалтерського обліку, прийоми, предмет.

Keywords: methods of accounting, logic of scientific research, field of accounting, methods, subject.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Бухгалтерський облік є невід'ємною частиною системи управління, яку можна сприймати як стійку та функціонуючу, а водночас таку, що постійно змінюється та розвивається. Таким чином, у теоретичному контексті закони функціонування системи є одночасно законами її розвитку. Методологічна особливість системного підходу полягає в його спрямованості на виявлення цілісності об'єкта та принципів, що її забезпечують, а також на аналіз різних типів зв'язків у межах складного об'єкта й узагальнення їх у єдиній теоретичній моделі. Метод розуміється як "шлях досягнення" — спосіб виконання завдань, що включає сукупність пізнавальних операцій, дій, процедур, правил, прийомів і норм, спрямованих на пошук істини та досягнення поставленої мети. Він використовується для вирішення конкретних завдань і досягнення бажаних результатів. Методи є складовими методології бухгалтерського обліку та водночас інструментом реалізації завдань, які стоять перед системою бухгалтерського обліку, забезпечуючи їх виконання.

Методологія бухгалтерського обліку є частиною методології економічної науки. Її не можна розглядати у відриві, адже вивчення змін в обліковій методології потребує постійного та всебічного аналізу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сьогодні методологічні засади системи бухгалтерського обліку викликають значний інтерес як серед науковців, так і серед практиків. Однак питання історичного розвитку, формування методології бухгалтерського обліку та її становлення залишаються недостатньо вирішеними.

Методологія бухгалтерського обліку стала об'єктом дослідження багатьох вчених, серед яких варто відзначити наступних: Т. А. Бутинець, Ф. Ф. Бутинець, Н. А. Канцедал, Л. М. Кіндрацьку, Ю. А. Кузьминського, О. А. Лаговську, С. Ф. Легенчук, Н. М. Малюга, Т. Г. Маренич, М. С. Пушкар, С. В. Свірко, Я. В. Соколов, Л. О. Чайковська, Л. В. Чижевська.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження сутності методів та логіки наукових досліджень у сфері бухгалтерського обліку, вивчення сукупності прийомів і засобів теоретичного пізнання господарських явищ і процесів, а також виявлення їхніх властивостей, які складають предмет бухгалтерського обліку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія бухгалтерського обліку являє собою вчення про методи наукового дослід-

ження, а також виявлення властивостей, які складають предмет бухгалтерського обліку. Вона визначає, що саме і яким чином вивчається за допомогою теорії.

Розвиток методів наукового пізнання, ускладнення структури будь-якої системи та поглиблення зв'язків усередині неї й з навколишнім середовищем зумовлюють необхідність удосконалення методології наукових досліджень. Це забезпечує більш глибоке розуміння сутності досліджуваних питань і проблем, від чого залежить ефективне вирішення поставлених завдань і досягнення визначених цілей.

Раціональна організація, розвиток і вдосконалення системи бухгалтерського обліку значною мірою залежать від її методології. Складність методології зумовлена постійним прогресом науки й техніки, появою нових об'єктів обліку, засобів обробки інформації, застосуванням інноваційних форм і методів організації бухгалтерського обліку, а також використанням різних способів досягнення результатів. Це спричиняє зростання кількості елементів системи, виникнення нових зв'язків і необхідність їх упорядкування та узгодження.

Динамічний характер системи управління вимагає постійного вдосконалення й розвитку системи бухгалтерського обліку. Це підкреслює важливість дослідження методології бухгалтерського обліку як складної, динамічної та цілісної системи. Такий підхід дає змогу комплексно аналізувати бухгалтерський облік у сучасних умовах господарювання та вирішувати актуальні проблеми його розвитку на достатньому теоретичному й методологічному рівні.

Методологія дозволяє осмислити предмет бухгалтерського обліку завдяки своєму двоїстому характеру: з одного боку, вона спрямована на вивчення предмета бухгалтерського обліку, а з іншого — використовує загальну методологію науки для дослідження історії та логіки його розвитку. Вона конкретизується у вигляді методики (порядку застосування методів) та техніки дій (приймів).

Методологія бухгалтерського обліку є важливим інструментом для регулювання економіки на всіх рівнях. Її можна визначити як науку про методи дослідження, що охоплює сукупність прийомів і засобів теоретичного пізнання господарських явищ — об'єктів бухгалтерського обліку з погляду їх законності, доцільності та достовірності [3].

Наявні погляди на це питання узагальнюють методологію бухгалтерського обліку як сукупність методів і прийомів для дослідження об'єкта, проте без урахування інших компонентів, які виходять за межі усталеного сприйняття.

Методологію бухгалтерського обліку також можна визначити як "дослідження системи бухгалтерського обліку з використанням комплексу методів і засобів, розробку принципів і способів організації теоретичної та практичної діяльності, встановлення внутрішньої впорядкованості елементів системи, узгоджених і впорядкованих у часі та просторі" [4, с. 63—64].

Сильним аспектом цієї теорії є уточнення поняття методології бухгалтерського обліку, яке виділяє її структурні елементи, етапи процесу, методи, способи дослідження та завдання. Більшість науковців розглядають бухгалтерський облік як систему, пропонуючи власний набір елементів і використовуючи різні підходи.

Згідно із системним підходом, кожна система складається з елементів, між якими формуються стійкі зв'язки. Уточнення структури системи бухгалтерського обліку дозволяє краще зрозуміти природу її елементів і специфіку взаємозв'язків між ними.

Методологія дозволяє глибше зрозуміти предмет бухгалтерського обліку завдяки своєму двоаспектному характеру: з одного боку, вона зосереджена на дослідженні предмета бухгалтерського обліку, а з іншого — використовує загальні наукові підходи для аналізу його історичного розвитку та логіки побудови. Вона конкретизується у формі методик (порядку застосування методів) і технічних прийомів.

Методологія бухгалтерського обліку є ключовим інструментом регулювання економіки на різних рівнях. Її можна визначити як науку про методи дослідження, яка включає систему прийомів і засобів для теоретичного вивчення господарських явищ — об'єктів бухгалтерського обліку, з урахуванням їхньої законності, доцільності та достовірності [1].

Існуючі підходи до цього питання визначають методологію бухгалтерського обліку як сукупність методів і прийомів для вивчення об'єкта, хоча не завжди враховуються інші складові, що виходять за межі традиційного розуміння.

Головною перевагою цієї теорії є деталізація поняття методології бухгалтерського обліку, що дозволяє виділити її структурні елементи, основні етапи процесу, методи, способи дослідження та завдання. Більшість дослідників розглядають бухгалтерський облік як систему, пропонуючи власні варіанти структури її елементів і різні підходи до їх аналізу.

У межах системного підходу кожна система складається з окремих елементів, між якими встановлюються стійкі зв'язки. Уточнення структури системи бухгалтерського обліку.

Методологічний інструментарій дослідження пов'язаний насамперед із технічною стороною наукового пошуку, тобто з регламентацією дій дослідника у процесі його роботи. Іншими словами, методологічна діяльність є допоміжною складовою наукового пізнання, але вона відіграє ключову роль у розв'язанні конкретних завдань [4].

Наукові дослідження у сфері бухгалтерського обліку використовують різноманітні методи, які можна класифікувати на три основні групи: теоретичні, емпіричні та математичні й статистичні методи.

1. Теоретичні методи. Ці методи спрямовані на формування основних принципів, концепцій та моделей бухгалтерського обліку. До них належать:

— Аналіз і синтез: аналіз дозволяє розкласти облікові явища на складові частини для детального вивчення, тоді як синтез об'єднує ці частини в єдине ціле, формуючи цілісне уявлення про об'єкт дослідження.

— Індукція і дедукція: індукція полягає у виведенні загальних принципів на основі конкретних спостережень, тоді як дедукція застосовує загальні принципи для пояснення конкретних випадків.

— Абстрагування: передбачає відокремлення несуттєвих деталей для зосередження на ключових характеристиках облікових процесів.

— Моделювання: створення спрощених моделей облікових систем для їх глибокого аналізу та перевірки гіпотез.

2. Емпіричні методи. Ці методи базуються на практичному дослідженні конкретних об'єктів і явищ у сфері бухгалтерського обліку. До них належать:

— Спостереження: систематичне вивчення облікових процесів у реальних умовах з метою збору фактичних даних.

— Експеримент: створення контрольованих умов для перевірки нових облікових методів та оцінки їх ефективності.

— Опитування та анкетування: збір інформації про практичні аспекти облікової діяльності шляхом спілкування з фахівцями та зацікавленими сторонами.

— Аналіз документів: дослідження облікової, фінансової та нормативної документації для отримання необхідних висновків.

3. Математичні та статистичні методи. Використання математичних і статистичних інструментів дозволяє аналізувати великі обсяги облікових даних, виявляти закономірності та прогнозувати розвиток економічних явищ. До них належать:

— Кореляційний аналіз: визначення взаємозв'язків між різними обліковими показниками.

— Аналіз часових рядів: дослідження змін облікових даних у часі для виявлення тенденцій та сезонних коливань.

— Оптимізаційні методи: пошук найбільш ефективних рішень у сфері облікової діяльності шляхом математичного моделювання.

Застосування цих методів у комплексі сприяє глибокому розумінню та вдосконаленню бухгалтерського обліку як науки та практичної діяльності.

Термін "логіка науки" зазвичай використовується для позначення напряму досліджень, пов'язаних із застосуванням формальної логіки для аналізу наукових знань. Крім того, логіка наукових досліджень може розглядатися як галузь знань, що вивчає закони та тенденції розвитку науки. Однак у цьому контексті увага зосереджена на двох інших аспектах, тісно пов'язаних із дослідницьким процесом [2].

Перший аспект стосується методологічних передумов наукового відкриття, тобто логіки створення нових знань. Другий — це правила та процедури, що визначають дослідницьку діяльність, або логіка наукового пошуку.

Логіка наукових досліджень у бухгалтерському обліку забезпечує послідовність і системність процесу пізнання. Вона охоплює такі основні етапи:

1. Формулювання дослідницької проблеми: визначення ключових питань і завдань, які потребують вирішення у сфері обліку.

2. Розробка гіпотез: формування припущень щодо можливих способів вирішення проблеми на основі аналізу теоретичних і практичних даних.

3. Обґрунтування методів дослідження: вибір відповідного методологічного інструментарію для аналізу об'єкта.

4. Збір та аналіз даних: систематизація інформації, отриманої у процесі дослідження, із застосуванням обраних методів.

5. Інтерпретація результатів: встановлення нових закономірностей, висновків і рекомендацій.

Дослідження в бухгалтерському обліку мають свої особливості, зумовлені його практичною спрямованістю та багатофункціональністю.

— Поєднання теоретичних і практичних підходів дозволяє враховувати специфіку облікових процесів у різних галузях економіки.

— Урахування нормативно-правових аспектів обліку сприяє забезпеченню його відповідності законодавчим вимогам.

— Використання інформаційних технологій значно розширює можливості для аналізу великих масивів даних і створення автоматизованих систем обліку.

— Інтеграція міждисциплінарних підходів (економічних, соціологічних, правових) сприяє глибшому розумінню сутності облікових явищ [4].

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основою наукового пошуку виступають методи, прийоми, операції та принципи пізнання, що дозволяють здійснювати дослідження не хаотично, а цілеспрямовано й організовано. У процесі наукового дослідження різні методи та принципи відіграють нерівнозначну роль. Серед них можна виділити ті, застосування яких забезпечує отримання достовірних і необхідних висновків.

Слід зауважити, що нормативна логіка, спираючись не лише на суто логічні, а й на інші методичні та евристичні методи дослідження, викликає дискусії серед фахівців щодо доцільності використання терміна "логіка відкриття". Деякі західні дослідники, аналізуючи процес виникнення нових ідей у науці, дотримуються концепції, яка виражається формулою "методологія відкриття без логіки відкриття". При цьому більшість прибічників методологічного підходу заперечують можливість створення єдиної методології, яка забезпечила б універсальний підхід до пошуку нового знання.

Таким чином, нормативна логіка охоплює методи, правила, прийоми й принципи, що визначають процес отримання нового знання. Її сфера охоплює весь пізнавальний процес, надаючи йому спрямованість і організованість через використання різноманітних методів і принципів. У цьому контексті особливе значення набуває логіка наукового пошуку, що була згадана на початку аналізу.

Хоча наукове дослідження не завжди завершується відкриттям, воно завжди є пізнавальним процесом, спрямованим на отримання нового знання. У широкому розумінні логіка наукового пошуку враховує численні фактори, які впливають на спрямованість дослідницької діяльності: стан і особливості об'єкта дослідження, вихідні позиції та установки дослідника, умови проведення дослідження, а також вплив соціокультурного середовища.

Логіка пошуку формується під впливом усіх цих факторів, а її специфіка проявляється в багатогранності. Науковий пошук можна розглядати через різні аспекти: етапи пошуку, де проявляється логіка у висуненні й обґрунтуванні проблеми, послідовному переході між етапами, впливу проблеми на вибір рішення та зворотного впливу результату на постановку проблеми, а також об'єкту дослідження, де логіка пошуку визначається логікою самого об'єкта, його зв'язками й відносинами.

Отже, логіка наукового дослідження охоплює методи, правила, прийоми й принципи, які визначають характер пізнавального процесу та спрямовують його до отримання нового знання.

Методи та логіка наукових досліджень у сфері бухгалтерського обліку є важливими інструментами, які забезпечують системність і ефективність аналізу облікових явищ. Їхнє використання сприяє розвитку облікової теорії, створенню нових підходів до організації облікових процесів і підвищенню точності фінансової інформації. У сучасних умовах глобалізації та цифровізації дослідження у цій сфері набувають нового значення, відкриваючи перспективи для подальшого вдосконалення облікової науки.

Література:

1. Бруханський Р. Ф. *Методологія наукових досліджень: навч. посіб. (для студ. спец. 071 Облік і оподаткування).* / Р.Ф. Бруханський — Тернопіль: Осадца Ю.В., 2022. — 208 с.
2. Гетманчук К.С., Пар'єва О.О. *Дослідження становлення методології бухгалтерського обліку. Матеріали VII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція "Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI столітті".* 5—9 грудня 2016 р., Одеський національний політехнічний університет. С. 28—31.
3. Камінська Т. Г. *Методологія бухгалтерського обліку та контролю як їх гносеологічний базис. Актуальні проблеми економіки.* 2015. № 8. С. 360—371.
4. Кіш Є. Б. *Генезис наукової інтерпретації "Методологія бухгалтерського обліку". Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2022. № 43. С. 60—65.

References:

1. Brukhansky, R.F. (2022), *Methodology of scientific research: a textbook (for students of specialty 071 Accounting and taxation)*, Osadtsa Y.V., Ternopil, Ukraine.
  2. Getmanchuk, K.S. and Paryeva, O.O. (2016), "Research of the formation of accounting methodology", *Materialy VII Mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferentsiia "Problemy rynku ta rozvytku rehioniv Ukrainy v XXI stolitti* [Materials of the VII International Scientific and Practical Internet Conference "Problems of the market and development of regions of Ukraine in the XXI century"], Odesa National Polytechnic University, Odesa, Ukraine, December 5—9, pp. 28—31.
  3. Kaminska. T.G. (2015), "Methodology of accounting and control as their epistemological basis", *Aktualni problemy ekonomiky*, Vol. 8, pp. 360—371.
  4. Kish, E.B. (2022), "Genesis of scientific interpretation of "Accounting Methodology", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytet*, Vol. 43, pp. 60—65.
- Стаття надійшла до редакції 27.01.2025 р.*